

כא, ב אמר רב דם דגים שכינסו אסור. פירש"י משום מראית העין דרואה ששותה דם וחושב שהוא דם בהמה. ומבואר למסקנא דהיינו בלי קשקשין או סימנא דבא מדגים, ובסימן מותר. [ובעיקר הסוגיא מוכח דיש דם בדגים מלבד הציר, ומכאן תמה החשק שלמה על מש"כ הדרישה (יו"ד סי' ע) ממחרש"ל דכל דבר היוצא מדג הוא ציר ולא דם וצ"ע מסוגיין, וכן במשנה יש מיעוט לדם דגים].

והנה, בברייתא תניא ביחד עם דם דגים גם דם חגבים, ובתוי"ט (פ"ה מ"א) מספק"ל אם גזירה זו גם בדם חגבים או רק בדגים, והעיר שלא מצינו בפוסקים שכתבו דה"ה בחגבים. ובח"י מהרי"ח במשניות כתב דכנראה יש הבדל במציאות, ובדם חגבים ניכר דלא הוי כבהמה.

אך למעשה הרשב"א בתוה"ב (ב"ג שער ה') כתב להדיא דדין זה גם בחגבים טהורים, וכ"כ רבינו ירוחם (נתיב טו ח"ה אות כד), וכן מוכח בשטמ"ק כאן (אות טו) בשם הרא"ש.

וכן הובא להלכה בפרי חדש (יו"ד סי' סו סקי"ד).

ורק בעיקר האיסור כאן יש להוסיף מש"כ הרמ"א (סי' סו) מהרשב"א דכל האיסור רק בעין אבל בתערובת מותר, [וע' יד אברהם שם דאינו ניכר בתערובת], והסברא דבעצם מותר והראיה בסימן מותר, ואינו מאכ"א בעצם, ולכן בתערובת שוב ליכא איסור כלל ואין דנים דם דגים כאילו הוא מאכ"א ואינו אוסר התערובת. והוא איסור מחודש דאסור רק בעין ולא בתערובת ואפי' בלי שיעור ביטול.

ובעיקר הדין דחלוק אם יש קשקשין וכו' והיינו דבסימנא מותר, באמת יש לרמ' דרך אחר בגמ', דהרמ' פסק לדינא (מאכ"א ו, א) דדם דגים מותר ואפי' כינסו וכברייטא, ולא הביא דברי רב, וכבר השיג הראב"ד דרב אוסר בלי סימן.

וכתב המ"מ דהרמ' מפרש דתי' הגמ' הא דאית ביה קשקשין וכו' היינו דחלוק דג טמא מדג טהור, ורב איירי בדם של דג טמא דאסור, ולמסקנא ה"ה אפי' בלי כינסו. והוא כמו שפסק הרמ' (שם) דדם דגים טהורים מותר אפי' בכלי, ודם דגים טמאים אסור משום שהוא תמצית גופן ואסור מדין יוצא מן האסור, והיינו דאין בו משום דם ורק משום איסור יוצא.

וכאמור לדינא (ע' שו"ע סו סעיף ט) קיי"ל כרש"י והראב"ד וש"א"ר דרב איירי בדם דגים טהורים ואסור בכינסו משום מראית העין וכו'.

עוד יש לציין בעיקר דין היכרא כאן, דהרמ"א (יו"ד סי' פז ס"ג) פסק דנוהגים ליתן בשר עוף בתוך חלב שקדים ואינו חושש, אבל בבשר בהמה התם יש להניח שקדים מן הצד. והיינו כגמ' כאן, וס"ל לרמ"א דיש לחלק בין עוף לבהמה, וכתב הש"ך שם (ס"ק ו) דהרמ"א למד מכאן דרק משום מראית העין של דם בהמה אסור, משמע דם אחר דרבנן לא גזרו, ולכן חילק בין עוף לבשר. אבל הש"ך עצמו כתב ממחרש"ל דגם בעוף יש לחייב היכר להניח שם שקדים, דמצינו גם בדרבנן שיש איסור מראית העין, וכתב דכן הסכימו האחרונים וכ"כ בבאר שבע שו"ת סי' יז הו"ד במשנה למלך (מאכ"א ו, א).

ולמעשה מדברי הרמ"א שם דקדק רעק"א (גליון שו"ע סי' סו) ראייה לדין היכר בסוגיין, שכתב שם להניח שקדים בצד משמע בצד מספיק, ואילו כאן ברש"י משמע דקשקשים ממש בתוך הדם, וכן משמע ברש"י דא"א סתם להניח קשקשין אלא שישארו שם, ואילו ברמ"א מיקל בכ"ז.

דם אדם שכינסו. בעיקר הגמ' דם אדם בשלא כינסו מי אסור וכו', פירש"י דאפי' ברישא בדם על הככר דלא הוי בכלל כינסו מ"מ אין זה בכלל איסור דרבנן אלא מצות פרוש בעלמא. ויוצא לרש"י דיש ג' דרגות שונות בדם אדם, אם כינסו אסור מדרבנן, אם פירש מן האדם על הככר מצוה לגוררו משום מצות פרוש, ואם לא פירש מוצצו לכתחילה בין שיניו.

ובתוס' האריכו מרבינו ברוך דמהיכ"ת מצות פרוש אינו אסור דרבנן כמו כל איסורי דרבנן, וא"כ גם דם על הככר אסור מדרבנן, ואין חילוק בין מצות פרוש לסתם איסור דרבנן. וע' כתר ישועה דרש"י פליג דגם באיסורי דרבנן מצינו דרגות בחומר האיסור, ויתכן נפק"מ לגבי מכת מרדות, דבמצות פרוש ליכא מכת מרדות וכו', דאינו איסור משום מראית העין אלא מצות פרוש בלבד.

אבל למעשה רש"י ריש כב, א כתב דאם פירש אז אסור בין כינסו בכלי או על הככר, וכפשוטו משמע ברש"י דאפי' על הככר בכלל האיסור, וע' ח' הג"ר זלמן סנדר שעמד ע"ז דלמסקנא משמע ברש"י דלעולם גם על הככר אסור מדרבנן ולא רק מצות פרוש בלבד.

ובאמת ברש"י בכתובות (ס, א) כתב להדיא דדם על הככר גוררו משום איסור דרבנן של מראית העין, ומפורש דג"ז בכלל האיסור אפי' בלי כינסו, וצ"ל דכ"ז למסקנת הגמ' כאן, ויש כאן חזרה למסקנא דלעולם דין איסור אפי' בלא כינסו כלל.

וברמ' (מאכ"א ו, ב) משמע נמי דליכא נפק"מ ולא בעינן דוקא כינסו, ואפי' על הככר אסור מדרבנן, וע' לח"מ דבע"כ הרמ' מפרש כתוס' לעיל, ולהנ"ל אין ראייה דלמסקנא גם לרש"י יוצא כן וכמש"כ רש"י עצמו בכתובות.

ובטעם למה דם בין שיניו מותר כתבו התוס' לעיל (ד"ה דכוותה) דניכר ונודע מאיפוא הדם, וה"ה מותר לפי"ז למצוץ דם מאצבעו דהכל רואים שהוא דם מאדם דמותר, וכל האיסור רק משום מראית העין דאתי לאיחלופי.

אבל רש"י בכתובות (ס, א) כתב דבין שיניו מותר דאין א' שרואהו, דהא ליכא דחזי ליה, ומשמע לפי"ז דדם מאצבעו באמת אסור, וע' הפלאה שם, וכן בשו"ת באר שבע סי' טז. אבל כבר הקשו עליו ע' שער המלך (יו"ט ה, ד ד"ה ונלע"ד) על רש"י שם דהלא אם הוא אסור אז אפי' בחדרי חדרים אסור, דכל דבר משום מראית העין אסור אפי' בחדרי חדרים ומה לי דאין א' שרואהו, וצ"ע, וע' קוב"ש כתובות שם משכ"ב.

בברייתא לגבי חלב אשה דמותר וכו'. ע' לעיל שי' הרמב"ם (מאכ"א ב, ג) דיש בבשר אדם איסור עשה. והקשה הראב"ד א"כ איך אמר ר' ששת כאן דאפי' מצות פרוש אין בו בדמו, והלא הוי דם היוצא מן האסור. וכן האריך הרמב"ן עה"ת (שמיני יא, ג) דאין דרשה כזו בחז"ל דיש איסור עשה, ולרמ' למה דמו מותר ולא הוי בכלל יוצא מן האסור, וכן ק' מחלב, למה אין חלב אשה אסור משום יוצא מן האיסור. ובמ"מ תי' הידוע, דמאיסור עשה ליכא איסור יוצא. וכן מדויק בלשון הרמ' (מאכ"א ג, ב) דחלב בהמה טמאה אסור אבל חלב אדם מותר דכבר בארנו דבשר אדם אין בו אלא עשה, והוא כנ"ל דממילא אין כאן איסור יוצא, וכן ביאר בקה"י (בכורות סי' ה) דברי הרמ' שם שבא ליישב קו' הראב"ד הנ"ל. ובעיקר הנידון, כבר הבאנו לעיל דעת הרשב"א בשו"ת (א, שסד) כרמב"ן, אבל הר"ן (כתובות שם) מסיק כהרמ'. ומ"מ הוסיף הרשב"א דבבשר אדם יש איסור פרוש וכו' וכמו בחלב אשה לגדול. עוד שיטה מצינו ברא"ה (כתובות שם הו"ד בשטמ"ק שם) דבשר אדם עובר בלאו, ע"ש, ולהלכה פסק הרמ"א (יו"ד סי' עט א') כהרמ' דאסור באיסור עשה.

תנן התם הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו אינו עובר עליו וכו' אמר ר"ז אמר רב ל"ש אלא בלב עוף וכו'. ונמצא דטעם הדבר דאינו עובר עליו הוא רק משום שהוא פחות מכשיעור, [והיינו בדם הנפש, ובגמ' פי' כג' רש"י בדם בחלל הלב דאתי מעלמא וחייב כרת אם יש בו כזית, ודם הנבלע בבשר הלב הוי דם האברים, וג' הר"ף והרמ' באופ"א ולהיפך דדם דיליה חייב כרת, והיינו דדם שבא ממק"א אפי' בחלל הלב הוי דם האברים שבא משאר אברי הבהמה, ורק דם דיליה בכרת, וע' פרי מגדים (יו"ד סי' עב משבות סק"א) דבע"כ יש להכיר בין הדמים בראייה].

והנה, בעיקר דברי רב בתוס' כתבו לעיל דעכ"פ לפי"ז אסור מדין חצי שיעור ולריו"ח אסור מה"ת דס"ל ביומא פ"ח דחצי שיעור אסור מה"ת. וכן פירש"י בחולין (קט, ב) דבגמ' אי' בסיפא דעובר עליו, ופירש"י משום חצי שיעור.

ובכתב סופר (שו"ת יו"ד סי' לג) העיר דפשטות לשון המשנה אינו עובר עליו משמע דאין בו איסור מה"ת, והלא להנ"ל לריו"ח אסור מה"ת, וכתב די"ל דרב ס"ל כר"ל דחצי שיעור מותר מה"ת, ולא העיר מלשון רש"י ותוס' דאסור מה"ת. ויש לציין לרשב"א בשבועות (כג, ב) דלא מצינו הכרח בדעת רב ושמאל אם חצי שיעור אסור מה"ת או לא, ולהנ"ל רב כאן מבואר דחצי שיעור מותר מה"ת כר"ל.

ולמעשה יש שיטה מחודשת של המהר"י מינץ (שו"ת סי' טו) שכתב דהכא לכו"ע מותר מה"ת, דכאן בדם לב עוף דכל דמו אינו כזית ולעולם לא יתכן שעובר בו ולכן אין בו איסור תורה. והובא דבריו בספרי האחרונים, וביניהם בבית יצחק (יו"ד מפתחות לס' סג) והעיר עליו מרש"י ותוס' כאן דמפורש דעובר מה"ת לריו"ח, וכן הקשה בזרע אברהם (סי' יג אות יב), וכן הקשה אחד לפני הרידב"ז בצפת (הובא בספר פרי עץ הדר ח"ו עמוד עז, ב).

והנה, רש"י בחולין שם הוסיף דאם הוא לב בהמה חייב כרת שיש שיעור כזית, ואפי' אחר בישולו נמי עובר כרת, ותמהו התוס' שם דלא יתכן דדם שבישלו אינו עובר עליו, וע"ש בראשונים יישוב שי' רש"י דאפשר דם חולין עובר גם בבישול.

אבל בתוס' במנחות (כא, א) כתבו דבאמת זהו גופא כוונת המשנה דאינו עובר עליו מה"ת כיון דאיירי אחר בישול, ורש"י שם תמה דמפורש כאן בגמ' דהטעם הוא רק משום שאין בו כזית. וכתב הכתב סופר עפ"י דבריו דלשון אינו עובר עליו משמע דאין בו איסור תורה, ורב כאן מפרש משום חצי שיעור דס"ל כר"ל, אבל לריו"ח נצטרך לפרש כאן משום שהוא אחר בישול ואינו עובר עליו משום איסור בישול.

מבואר בסוגיין דשיעור דם בכזית, וכן הוא לשון הגמ' לעיל (יד, א), וכ"כ רש"י בכמה מקומות, עירובין ד, א פסחים מד, א סוכה ו, א הוריות ז, ב. וכן פסק הרמ' להלכה (מאכ"א ו, א) דשיעור דם בכזית. אבל הרמב"ן בע"ז (סו, א) כתב דשונה רביעית דם חייב, דשיעור דם ברביעית.

ובאמת בגמ' יבמות (קיד, ב) מפורש כן דשיעורו ברביעית, וכבר ציין רעק"א בגליון הש"ס שם לשו"ת מוצל מאש (סי' ד) דזה סתירה לדברי הגמ' כאן דשיעור דם בכזית.

והרש"ש תי' דלעולם י"ל שיעור דם בכזית, ורק היינו בדם קרוש אבל דם צלול הוא ברביעית, ומבואר בשבת (עז, א) דרביעית דם שנקרש עומד על כזית. אבל הערל"נ בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' מט) הקשה ע"ז מחולין (פז, ב) דאפי' דם צלול נמי בכזית, ש"מ דעיקר שיעורו בכזית, ולא ברביעית לעולם.

והאחרונים האריכו טובא בבי' שונים, ע' מנח"ח (קמח, יד) ופנים מאירות (ח"ב סי' קלז) ואפיק"י ח"ב סי' יג באורך.

ובעיקר הדין דכפשוטו מבואר כאן שיעורו בכזית בדם הגם שהוא משקה, ביאר הגר"ח (הו"ד בחי' הגרי"ז נזיר לד, א) דשיעור כזית ורביעית אינו תולה באוכל ומשקה אלא בלשון הפסוק אם התורה אסרה בלשון אכילה, ובדם כתיב לא תאכלו ולכן שיעורו בכזית.

והגר"ח הקשה על כלל זה מאיסור שתיית מע"ש חוץ לירושלים ע' לעיל ד, ב ושיעורו ברביעית, ובתורה כתיב לא תוכל לאכול בשעריך וכו', בלשון אכילה, ולהנ"ל צ"ל בכזית. ובמנח"ח (מצוה קמח אות יג) הוכיח מזה דאינו תלוי בלשון אכילה אלא אם הוא אוכל ומשקה, ולפי"ז הקשה הגר"ח דדם צ"ל ברביעית. ותי' הגר"ח דבמע"ש כתיב לשון לא תוכל לאכול משום דגנך וכו' ואגב זה יש לשון אכילה, ולא קאי על תירושך ולכן שיעורו ברביעית.

ולמעשה לגבי צירוף לשיעור אכילת פרס, מבואר ברמ' (מאכ"א יא, ט) דשיעור צירוף הוא בכדי שתיית רביעית, ובי' הגר"ח דהגם דאיסורו ושיעורו בכזית, מ"מ שיעור צירוף תלוי בפועל אם הוא מעשה אכילה או שתייה, ובמעשה שתייה נאמר שיעור של שתיית רביעית ולכן בדם שיעורו בכדי שתיית רביעית.

משנה ספק מעילה אשם תלוי. ומודה ר"ע דאינו מביא מעילתו וכו', והיינו בחובת מעילה יש אשם מעילות וקרן וחומש, ומודה ר"ע דאינו מביא מעילתו ואינו מחוייב בזה עד שנודע לו.

והנה, ידוע יסוד האחרונים בכל ספק ממון, אפי' אם המוציא מחבירו כו' למה אינו חייב משום ספק גזל, וגזל הוא איסור, וספק איסור למה לא אמרין שחייב לשלם דספק דאורייתא לחומרא.

וכתב הקונטרס הספיקות (כלל א' סעיף ו) ובאריכות בשערי יושר (שער ה פט"ז) דדין גזל תלוי בפסק בהלכות חו"מ, ואם עפ"י הלכה של חו"מ הוא שלו ממילא אינו בכלל גזל, ואינו מחוייב כלל עפ"י דין.

ולכן כתב השער"י דזהו נמי טעם המשנה כאן, דאפי' בספק ממון הקדש ואפשר חייב לשלם מ"מ גם דין מעילה ותשלום הוא כדיני גזל, ואם עפ"י חו"מ פטור ממילא אינו חייב אפי' מספק.

והקשה בשער"י עפ"י קושיא כאן, וכתב שהוא קושיא עצומה ולא ראה שיתעוררו בזה, דמאחר דבאמת פטור לגמרי ואינו חייב לשלם א"כ איך אמרו בהמשך המשנה בשו"ט בין ר"ט ור"ע דמעילה מועטת עכ"פ עדיף שיביא המעילה ועי"ז יביא ג"כ קרבן אשם מעילות ודאי, ורק מביא בתורת תנאי וכו', הלא כיון דמדינא אינו מחוייב כעת דהוי ספק ונפסק דפטור, א"כ אפי' אם באמת כלפי שמיא מעל הרי אינו חייב שום ממון, ולא יתכן להביא ממון זה בתורת תשלום, ואפי' אם מביאו אינו אלא נדבה בעלמא, ואיך מביא אשמו הלא עדיין לא הביא מעילתו. והאריך ליישב קושיא זו, והוא חידוש דפטור אפי' כלפי שמיא וא"א לו לשלם אפי' אם רוצה ע"י תנאי, ויל"ע הרבה בזה.